
DEKRIMINALIZACIJA KLEVETE U PRAVNOJ REGULATIVI BOSNE I HERCEGOVINE SA POSEBNIM ASPEKTOM NA NAKNADU ŠTETE

Stručni članak

DOI	COBISS.RS-ID	UDK
10.7251/APDN2301090V	138315777	343.63(497.6):347.42(094.5)

Prof. dr Nevzet VELADŽIĆ*
Mr Anita MUJKIĆ**

* Nastavnik, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, e-mail: nevzet65@gmail.com

** Saradnik, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, e-mail: anita.mujkic@unbi.ba

S

Sažetak: Cilj rada je prikazati osnovne odrednice slobode izražavanja te ograničenja iste utvrđene relevantnim međunarodnim dokumentima za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa posebnim aspektom na Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. U drugom dijelu rada razmatra se institut klevete kao najčešćeg oblika zloupotrebe prava sa posebnim aspektom na dekriminalizaciju klevete u Bosni i Hercegovini. U trećem dijelu rada obrađuje se problematika odnosa krivičnopravne i građanskopravne odgovornosti te ukazuje na osnovne odrednice tužbe za naknadu štete sa posebnim osvrtom na naknadu nematerijalne štete u pravnoj regulativi BiH sa primjerima iz prakse.

Ključne riječi: sloboda izražavanja, ograničenje slobode izražavanja, kleveta, dekriminalizacija.

Uvodna kontekstualizacija problema

U prvom dijelu rada obrađuje se problematika slobode izražavanja te ograničenja iste, u drugom dijelu rada razmatra se institut klevete kao najčešćeg oblika zloupotrebe prava sa posebnim aspektom na dekriminalizaciju klevete u Bosni i Hercegovini. U trećem dijelu izlaganja utvrđuje se građanskopravna i krivičnopravna odgovornost sa posebnim osvrtom na naknadu štete gdje se nastoji prikazati osnov krivičnopravne i građanskopravne odgovornosti sa istraživačkim dijelom o pitanju visine naknade štete na osnovu podataka dostavljenih od strane Ombudsmena za ljudska prava i Osnovnog suda u Banjoj Luci na osnovu zahtjeva autora.

Materijalna šteta određena je kao troškovi liječenja a nematerijalna šteta se označava kao umanjene životne aktivnosti. Navedeni institut naknada nematerijalne štete izuzetno je značajan u pravnoj teoriji i praksi, stoga su pravni teoretičari pokušali teorijski objasniti naknadu i osnovne aspekte nematerijalne štete. Kako bi se što jasnije predstavio institut naknade neimovinske nematerijalne štete važno je ukazati na komparativne aspekte naknade nematerijalne štete.

Sloboda izražavanja

U članu 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda „svakom” pojedincu se garantuje sloboda izražavanja, što uključuje kako pojedinca tako i preduzeća, čak i kad obavljaju profitne djelatnosti. Njime se, takođe, štiti sloboda izražavanja veoma različitih vrsta informacija ili ideja, kao što su, na primjer, političko izražavanje, komercijalno izražavanje, pa čak i zabava. Još jedan primjer predstavlja umjetničko izražavanje, u pogledu kojeg je Evropski sud za ljudska prava u Strazburu izjavio: „Oni koji stvaraju, izvode, distribuišu ili izlažu umjetnička djela doprinose razmjeni ideja i mišljenja što je od suštinskog značaja za demokratsko društvo. Nacionalne vlasti treba da budu svjesne širokog obima i

dijapazona primjene koncepta slobode izražavanja. Država stoga ima obavezu da ne zadire bezrazložno u njihovu slobodu izražavanja.“ (Christopher, 2003)

Član 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ima niz povezanih ciljeva. Smatra se da se zaštitom slobode izražavanja unaprijeđuju društvena i pojedinačna dobrobit i da ona predstavlja preduslov djelotvornog demokratskog sistema. Evropski sud za ljudska prava izrazio je to sljedećim riječima: „Sloboda izražavanja predstavlja jedan od suštinskih temelja demokratskog društva i jedan od osnovnih uslova njegovog napretka i samoostvarenja svakog pojedinca.“ Osnovni cilj člana 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda je da osigura zaštitu od pro-izvoljnog miješanja javnih vlasti u pravo neke osobe, dakle pravo na slobodu izražavanja. U vezi sa navedenim konstatuje se da zakonodavac može, pored toga, od javnih vlasti tražiti da poduzimaju pozitivne mjere radi zaštite slobode izražavanja od miješanja drugih privatnih pojedinaca. Prilikom utvrđivanja postojanja takve pozitivne obaveze, mora se voditi računa o postižanju pravične ravnoteže između opštih interesa zajednice i interesa pojedinca. (Mole, Reynolds & Mijović, 2006)

Ograničenje slobode izražavanja

Kako je u prethodnom poglavlju naglašeno u članu 10 stav (1) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda naglašava se da svako ima pravo na slobodu izražavanja. Navedeno pravo uključuje slobodu posjedovanja mišljenja i primanja i davanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Međutim, u sljedećoj rečenici istog člana navodi se da ovo ne sprečava države da traže dozvolu za rad preduzeća koje se bavi emitovanjem radijskih i televizijskih programa i filmova. (Sadiković, 2001)

Prema članu 10 stavu 2 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, domaći nadležni organi u svakoj strani ugovornici mogu da se miješaju u korištenje slobode izražavanja pod uslovom da se kumulativno ispune sljedeća tri uslova: Miješanje (što znači „formalnost“, „uslov“, „ograničenje“ ili „kazna“) je propisano zakonom; Miješanje ima za cilj da zaštiti jedan ili više sljedećih interesa ili vrijednosti: nacionalna bezbjednost; teritorijalni integritet; javna bezbjednost; sprečavanje nereda ili kriminala; zaštita zdravlja; morala; ugleda ili prava drugih; sprečavanje otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva. Miješanje je neophodno u demokratskom društvu. Prvenstvena uloga člana 10 jeste da zaštiti slobodu izražavanja svakog lica. Stoga je Sud utvrdio pravila strogog tumačenja mogućih restrikcija predviđenih u stavu 2. (Sadiković, 2001: 94)

Međutim svi domaći zakonski akti moraju se tumačiti i primjenjivati u skladu sa sudskom praksom i osnovnim načelima Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, tamo gdje postoje jasne kontradiktornosti evropsko pravo mora prevagnuti. Nadalje, nužno je konstatovati da se ograničenje slobode izražavanja uspostavlja ako je to u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne

bezbjednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva kako je i definisano u članu 10 stav 2 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Spisak mogućih osnova za ograničavanje slobode izražavanja je ograničen i jasno je definisan u gorenavednom članu. Domaći organi vlasti ne mogu se legitimno pozvati ni na jedan drugi osnov koji se ne nalazi na ovom spisku koji je predviđen stavom 2. Prema tome, onda kada su pozvane da primijene za-konsku odredbu koja se na bilo koji način miješa u slobodu izražavanja, domaći sudovi moraju da utvrde vrijednost ili interes zaštićen tom odredbom i da provjere da li je taj interes ili vrijednost jedna od nabrojanih u stavu 2. Samo ukoliko je odgovor na postavljeno pitanje pozitivan u tom slučaju sudovi mogu primijeniti navedenu odredbu.

Kleveta kao najčešći oblik zloupotrebe prava na slobodu izražavanja

U sklopu ovog izlaganja nameće se pitanje da li je opravdana zaštita časti i ugleda svakog pojedinca u Krivičnom zakonu? Pravni teoretičari u pogledu ove problematike zastupaju različita stajališta, međutim ukoliko slobodu izražavanja prihvatimo kao jedno od osnovnih načela savremene demokratije na taj način isključujemo i ograničavamo zaštitu ljudskog dostojanstva. S tim u vezi nameće se logično pitanje: „Da li je to tako ili se radi o društvenim vrijednostima koje imaju podjednak značaj?“

Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka iz 1948. godine garantuje pravo na slobodu izražavanja i zaštitu ljudskog dostojanstva. U članu 12 Univerzalne deklaracije garantuje se načelo priznavanja urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice riječima: „...niko ne smije biti izložen proizvoljnom miješanju u privatni život, porodicu, stan ili prepisku, niti napadima na čast i ugled.“ Svako ima pravo na zaštitu protiv ovakvog miješanja i napada. S druge strane, isti dokument garantuje i slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvata i pravo lica da ne bude uznemiravano zbog svog mišljenja (član 19). (Halilović, 2012)

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u cjelini preuzima odredbe člana 12 Univerzalne deklaracije čime je ostvaren segment zaštite časti i ugleda. Sloboda izražavanja garantovana je ovim članom 19 gdje ističe da niko ne smije biti uznemiravan zbog svog mišljenja. Svako ima pravo na slobodu pronalazjenja, primanja i širenja informacija i ideja svih vrsta, u usmenom, pismenom, štampanom i umjetničkom obliku ili na bilo koji način po slobodnom izboru. Interesantno je da Pakt dozvoljava ograničenje ovih sloboda u slučajevima koji moraju biti izričito propisani zakonom.

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda predstavlja kolektivnu garanciju na evropskom nivou za poštovanje onih principa koji su ustanovljeni Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, u kom smislu je ustanovljen međunarodno pravosudni mehanizam, čije odluke moraju biti poštovane

od strane država članica. Pravosudni mehanizam podrazumijeva postojanje organa: Evropske komisije za ljudska prava i Evropskog suda za ljudska prava sa sjedištem u Strazburu.

U Konvenciji se međutim ne spominje ugled kao pravo zaštićeno članom 8 Konvencije. Međutim, ugled je nabrojan među legitimnim ciljevima u stavu 2 člana 10. Međusobna povezanost ova dva člana u predmetima vezanim za klevetu dovela je do podnošenja brojnih predstavki Komisiji i Sudu. Komisija u prvo vrijeme nije bila voljna da utvrdi da ugled potpada pod opseg člana 8. Ovaj je, ipak, pristup napušten u korist zaključka da šteta nanescena ugledu neke osobe može uticati na njeno pravo da ostvaruje i razvija odnose, koja uživa zaštitu člana 8. Sud je u predmetu *Pfeifer protiv Austrije* utvrdio da ugled neke osobe predstavlja dio njenog ličnog identiteta i psihičkog integriteta i da stoga uživa zaštitu privatnog života iz odredbe u članu 8. Sud je, međutim, istakao da se mora uspostaviti ravnoteža između prava na poštovanje privatnog života i prava na slobodu izražavanja zagarantovana članom 10 Konvencije. (Mole, Reynolds i Mijović, 2006)

Kleveta u medijima je često tema rasprava i sporova u zemljama Zapadnog Balkana u novinarskim i političkim krugovima, pa i u javnosti u cjelini. Zato postoje dva osnovna razloga: brojnost sudskih procesa protiv novinara i urednika, kojih ima na stotine, i sve češći zahtjevi medijske zajednice za dekriminalizaciju klevete.¹

Naime većina evropskih zemalja zaista imaju i danas krivične sankcije (kazne zatvora i novčane kazne) za klevetu ali one se zaista veoma rijetko koriste. Bosna i Hercegovina je primjer države koja je donošenjem revolucionarnih Zakona o zaštiti od klevete na entiteskim nivoima u potpunosti dekriminalizirala klevetu.

Dekriminalizacija klevete u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine

U Bosni i Hercegovini postoje dva zakona o zaštiti od klevete, na nivou dva entiteta, među ovim zakonima nema bitnijih razlika. Na samom početku ovog dijela izlaganja nužno je reći nešto o samom zakonu koji je po svojim karakteristikama netipičan za balkanske prostore i ne baš omiljen među sudijama. Opravdano se nameće pitanje zašto ovaj zakon nije omiljen među sudijama? Za razliku od većine zakona, koji su pravljani tako da je sudijama lako odrediti svaku propisanu mjeru, ovaj zakon traži od sudija, osim pravničkih, još mnoga dodatna znanja i sposobnosti. Sudije ga ne vole, ili preciznije ne vole ove slučajeve, jer se ne vole „petljati“ po medijima i sa medijima. Zakon je utemeljen na preporukama Savjeta Evrope i na najvišim standardima uspostavljenim na presudama Evropskog suda za zaštitu ljudskih prava. Njime se uz to uspostavlja dobar balans između prava na slobodu izražavanja i zaštite ugleda i dostojanstva ličnosti, iako u formalnom smislu dvije trećine zakona na neposredan ili posredan način govori o slobodi izražavanja i

¹ Preuzeto 28.02.2022. godine sa sajta http://www.netnovonar.org/netnovinar/dsp_page.cfm?articleid=3482&urlsectionid=1069&specialsection=art_full-68k

manje od jedne trećine o zaštiti privatnosti svake osobe novinara i medija.²

Navedenim zakonima ukinuta je krivična odgovornost u sudskim procesima za klevetu, a uspostavljena je građanska odgovornost u parničnom postupku i mogućnost naknade novčane štete što je i najvažnija odrednica procesa dekriminalizacije klevete.

Odnos krivičnopravne i građanskopravne odgovornosti

Kad se govori o odnosu građanskopravne i krivičnopravne odgovornosti postoje izvjesne razlike i u proceduralnom smislu. U kontekstu medijskog prava mora se ukazati na činjenicu da samo izdavač može biti optužen. U tom slučaju novinar će tada biti u svojstvu svjedoka i treba njegovu poziciju svjedoka pokriti nekim specifičnim oblikom nesvjedočenja. Neke posebnosti za analizu odnosa građanskopravne i krivičnopravne odgovornosti medija pokazuju neka specifična, nova sredstva medija kao što je npr. internet. Tu je objekat napada ekonomski (imovinski) interes određenih subjekata koji može biti povrijeđen lažnim sadržajem web-stranice neke konkurentske firme. (Ružić, 2008:101)

Polazeći od naprijed navedenog zaključuje se da postoje svi razlozi za premještanje odgovornosti za slučaj klevete s krivičnopravnog na privatnopravni (građanskopravni) teren. Proces premještanja odgovornosti u slučaju klevete s krivičnopravnog na privatnopravni teren sam po sebi je nezaustavljiv. Međutim, važno je istaknuti da će krivičnopravna odgovornost, mada i ovako bitno redukovana, još dugo koegzistirati s građanskopravnom. To je ujedno i razlog koji nameće obavezu pravilnog razgraničenja između ovih oblika odgovornosti. U tom smislu konstatuje se da u svijetu preteže (gotovo isključivo) krivična odgovornost medija samo kao doložna odgovornost, tj. odgovornost za namjerno izazivanje određene štetne posljedice. Ona kulpozna (nehajna), koja je i inače iznimka u krivičnom pravu, u medijskoj se sferi potpuno napušta. U građanskom medijskom pravu neophodna je kulpozna (subjektivna) odgovornost medija. (Ružić, 2008)

Tužba radi naknade štete sa posebnim aspektom na naknadu nematrijalne štete u pravnoj regulativi BiH

U odredbi člana 154 stav 1 Zakona o obligacionim odnosima (Zakon o obligacionim odnosima, „Sl. list SFRJ”, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989; „Sl. list RBiH”, br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994; „Sl. novine FBiH”, br. 29/2003 i 42/2011) decidno se navodi da ko drugome prouzrokuje štetu, dužan je nadoknaditi istu. Subjekti obligacionog odnosa, na posredan način spominju se i u stavu 2 istog člana, koji propisuje odgovornost za štetu po principu objektivne odgovornosti, jer i kod ovog oblika odgovornosti postoji: štetnik i oštećeni, u širem smislu riječi. Šteta, kao opšta pretpostavka odštetne odgovornosti, definisana je u

² Preuzeto 05.03.2022. godine sa sajta <http://www.informator.co.yu>

članu 155. prednje navedenog zakona. (Obradović, 2006:13-20)

Lice odgovorno za štetu je ono lice, koje je dužno naknaditi prouzrokovanu štetu. To može biti lice koje je štetu učinilo, kao i lice koje je bilo dužno da štetu spriječi, a oštećeno lice je ono lice kome je šteta nanesena. Štetnik je najčešće ono lice, koje je prouzrokovalo samu štetu. To nije uvijek slučaj, jer su brojni slučajevi u kojim odgovorno lice nije ono lice koje je počinilo štetnu radnju, već drugo lice koje se nalazi u izvjesnom odnosu prema licu koje je počinilo štetnu radnju i o kojima je on dužan da se stara (npr. slučaj iz člana 165 Zakona o obligacionim odnosima, kojim je propisana odgovornost roditelja za štetu koju njihovo dijete uzrokuje drugom licu). U tom slučaju štetnik i odgovorno lice su, ne samo terminološki različita lica, već i suštinski, jer je u pomenutom slučaju štetnik u užem smislu riječi kao lice koje je štetu neposredno prouzrokovalo, dijete, a odgovorno lice za predmetnu štetu je roditelj djeteta, kakav slučaj može biti i kod štete koja potiče od opasne stvari ili opasne djelatnosti. Odgovorno lice može biti fizičko ili pravno lice, ili više lica kao saučesnika u izvršenju štetne radnje. Postupak saučesnika može proistići iz jedinstvene štetne radnje, može se zasnivati na obligaciji, kao i kad šteta nastane iz događaja koji nije jedinstven za više učesnika. (Obradović, 2006: 32-44)

Polazeći od zakonskog definisanja pojma naknade štete i utvrđivanja osnovnih aspekata iste važno je konstatovati da pored naknade imovinske štete/materijalne u pogledu klevete i uvrede najvažniji faktor je upravo nematerijalna šteta i utvrđivanje iste. Ukoliko određena osoba trpi zlostavljanje na random mjestu (engl. mobbing) na radnom mjestu ili je izložena kleveti, što je ostavilo psihičke posljedice u toj mjeri da ista ne može normalno funkcionisati, dakle, da su joj umanjene radne i životne sposobnosti Zakonom o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ”, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989; „Sl. list RBiH”, br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994; „Sl. novine FBiH”, br. 29/2003 i 42/2011) određeno je utvrđivanje naknade štete. Materijalna šteta određena je kao troškovi liječenja a nematerijalna šteta se označava kao umanjene životne aktivnosti. Navedeni institut naknada nematerijalne štete izuzetno je značajan u pravnoj teoriji i praksi, stoga su pravni teoretičari pokušali teorijski objasniti naknadu i osnovne aspekte nematerijalne štete. Kako bi se što jasnije predstavio institut naknade neimovinske nematerijalne štete važno je ukazati na komparativne aspekte naknade nematerijalne štete.

U pravnom sistemu SFRJ-a utvrđuje se da je sasvim normalan način naknade „moralne štete” koja ima za cilj uspostavljanje ranijeg stanja. Dakle, u naprijed pomenutoj konstataciji jasno se vidi početak utvrđivanja nematerijalne štete za kršenje „moralnih normi” u vidu klevete uvrede časti i ugleda. Nadalje ističe se da u slučaju povrede časti i ugleda oštećeno lice ima pravo da traži da povuče povredu koju je nanio njegovoj časti. To opozivanje ima karakter naknade dakle ide se za tim da se uspostavi ranije stanje. Način opozivanja može da bude različit usmeno, pismeno, putem televizije, štampe. (Obradović, 2006)

Zakon o obligacionim odnosima FBiH („Sl. list SFRJ”, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989; „Sl. list RBiH”, br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994;

„Sl. novine FBiH”, br. 29/2003 i 42/2011) sadrži odredbu koja obavezuje sud da prilikom odlučivanja o zahtjevu za nadoknadu neimovinske štete vodi računa o značaju povrijeđenog dobra i cilju kojem služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom društvenom svrhom. Nematerijalna šteta ne može se izraziti u novcu za razliku od materijalne štete, svrha naknade neimovinske štete nije u prebacivanje štete sa štetnika na oštećenog već pribavljaju oštećenom neke druge materijalne satisfakcije. Kod odlučivanja o nadoknadi neimovinske štete sud će voditi računa o jačini bolova i u skladu s tim dosuditi pravičnu nadoknadu što ne zavisi od naknade imovinske štete, kao i u njenom odsustvu. (Trnavci, 2006)

Nadalje, Zakon o obligacionim odnosima FBiH propisuje da u slučaju povrede prava ličnosti sud može narediti na trošak štetnika objavljivanje presude, odnosno ispravke ili narediti da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena. Za pretrpljene fizičke bolove, duševne bolove, zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah, sud će ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu nezavisno od naknade štete kao i u njenom odsustvu. Iz ove zakonske definicije jasno proizilaze vrste nematerijalne štete koje se mogu potraživati. (Obradović, 2006: 39)

U teoriji i praksi smatra se nesumnjivim da pravo na nadoknadu neimovinske štete ima i ljudski plod (začetak), u skladu sa koncepcijom nasciturus pro iam nato habetur, pod uslovom da oštećeni definitivno postane pravni subjekat. Prema Zakonu o obligacionim odnosima FBiH, neimovinska šteta se nadoknađuje u vidu novčane naknade za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica, kao i strah. (Trnavci, 2006)

Štetna radnja kao građanski delikt predstavlja takvo postupanje, koje je protivno načelu zabrane prouzrokovanja štete iz člana 16 Zakona o obligacionim odnosima FBiH („Sl. list SFRJ”, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – odluka USJ i 57/1989; „Sl. list RBiH”, br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994; „Sl. novine FBiH”, br. 29/2003 i 42/2011), kojom je izrečena dužnost svakoga da se uzdrži od postupka kojim se drugome može prouzrokovati šteta. Takvim postupanjem štetnika (u vidu građanskog delikta), nastaje – stvara se obligaciono pravni odnos između štetnika i oštećenog, koji predstavlja izvor obligacije u kojoj je oštećeni ovlaštenik prava da zahtijeva odgovornost štetnika za građanski delikt koji se manifestovao u vidu štete, a štetnik je obaveznik koji je, ako se utvrdi njegova odštetna odgovornost, dužan da iz tog, novo-zasnovanog građanskog, materijalno-pravnog odnosa, snosi odgovornost za štetu. (Trnavci, 2006)

Nadalje, polazeći od naprijed navednog utvrđuje se da ko drugome povrijedi čast ili iznosi ili prenosi neistinite navode o prošlosti o znanju i sposobnosti drugih lica ili o čemu drugom, a zna ili bi morao znati da su neistiniti, dužan je da naknadi materijalnu štetu koju je time prouzrokovao. Obično se povreda časti otklanja naknadom nematerijalne štete ali povreda časti i širenje neistinitih navoda

može izazvati materijanu štetu. Ako materijalnu štetu prouzrokuje, onda je štetnik dužan da je nadoknadi. Povreda časti može biti izvršena na različite načine – verbalno, mimikom ili drugim postupkom kojim se omalovažava drugo lice ili izražava nepoštovanje njegove ličnosti. Iznošenje ili prenošenje neistinitih navoda se tiče prošlosti, zvanja, sposobnosti ili nečeg drugog što je vezano za oštećenog, pod uslovom da štetnik zna ili mora znati da je riječ o neistini. Naprijed navedene radnje predstavljaju odnos za naknadu štete samo ako je zbog njih nastala materijama šteta. (Trnavci, 2006)

Zakonu o zaštiti od klevete FBiH („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 19/03 i 73/05) institut klevete je jasno definisan i označava se kao nanošenje „štete objavljivanjem ili pronošenjem izražavanja neistinite činjenice“ član 6, stav (1) Zakon o zaštiti od klevete FBiH („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 19/03 i 73/05), odnosno „objavljivanjem ili pronošenjem nečeg neistinitog“ član 5, stav (1) Zakon o zaštiti od klevete RS („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 37/01). Obje formulacije mogu biti sporne iz lingvističkih razloga, ali to ne utiče na primjenu. Osim ovoga, oba zakona, kao i Zakon o zaštiti od klevete BD („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, broj 1/00), kao ključne elemente klevete postavljaju i ove uslove koji određuju pojam klevete: identifikacija oštećenog, postojanje štete (po ugled i reputaciju), prenošenje trećim licima (dakle, objavljivanje ili na drugi način širenje informacija) i, konačno, namjera i/ili nepažnja. Od izuzetne je važnosti i što ovi zakoni daju pune garancije novinariima i svim drugim licima u procesu dobijanja i objavljivanja informacija na zaštitu vlastitih povjerljivih izvora i svih dokumenata dobijenih od takvih izvora. Takve garancije međutim ne oslobađaju nikoga od odgovornosti za namjerno i protivno profesionalnim standarima objavljivanje lažnih informacija.³

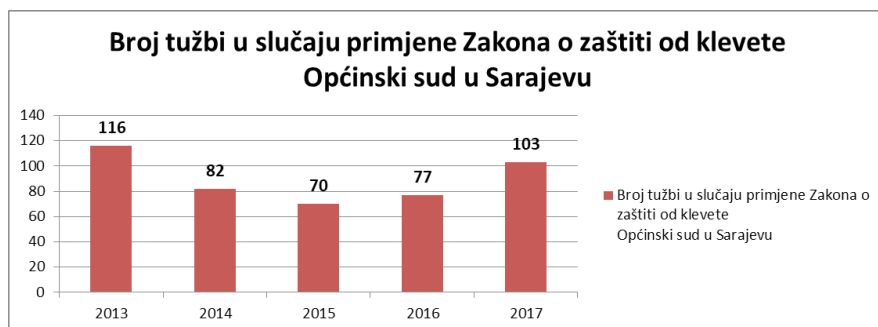
Primjeri iz prakse

Na osnovu dostavljenih podataka od strane Osnovnog suda u Banjoj Luci i Ombudsmena za ljudska prava u BiH prilažu se primjeri iz sudske prakse o broju tužbi pred Opštinskim sudom u Sarajevu i Osnovnim sudom u Banjoj Luci u periodu od 2013. godine do 2017. godine sa posebnim osvrtom na visinu naknade štete. Najveći broj novih tužbi zaprimljen je pred Opštinskim sudom u Sarajevu 2013. godine – ukupno 116. Naredne dvije godine zaprimljene su 82 tužbe u 2014. godini, odnosno 70 tužbi 2015. godine. Nakon toga ponovno raste broj novih tužbi i to 77 u 2016. i 103 u 2017. godini (do 15. novembra 2017. godine). Dalje, važno je konstatovati da se nisu mogli dobiti pouzdani podaci koliko je tužbi odbačeno zbog neispunjavanja formalnih uslova, ili je povučeno na zahtjev tužitelja, odnosno koliko je sudskih postupaka vođeno i koliko ih je okončano i na koji način.⁴

³ Preuzeto 07.03.2022. godine sa sajta <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2018/01/Kleveta-BiH>

⁴ Ombudsmeni za ljudska prava u BiH, 2017. godine.

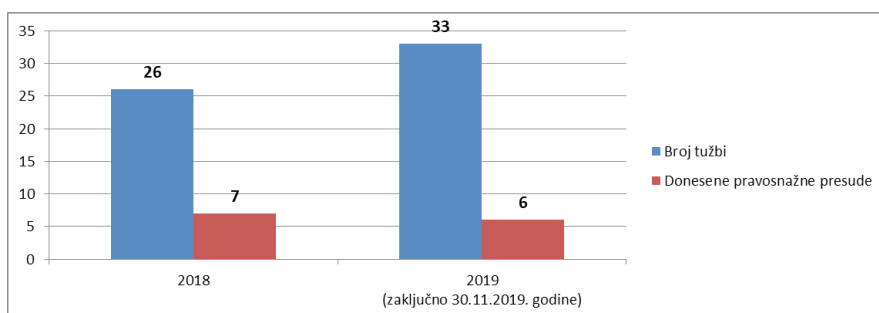
Grafikon broj 1: Broj tužbi u slučaju primjene Zakona o zaštiti od klevete pred Opštinskim sudom u Sarajevu

Izvor: Ombudsmeni za ljudska prava u BiH

Na osnovu ustupljenih podataka Osnovnog suda u Banjoj Luci za period 2018. godine i 2019. godine utvrđena je naredna situacija o pitanju broja tužbi za naknadu štete i visinu dosuđenih iznosa. Na osnovu priloženih podataka dolazi se do zaključka da se povećao broj tužbi u 2019. godini, broj donesenih pravosnažnih sudskih presuda gotovo je isti za izvještajnu 2018. godinu i 2019. godinu, dosuđeni iznosi naknade štete kreću se u rasponu od 1.000,00 KM do 10.000,00 KM ovisno o značaju „povrijeđenog dobra”.

Grafikon broj 2: Broj upućenih tužbi i donesenih pravosnažnih presuda

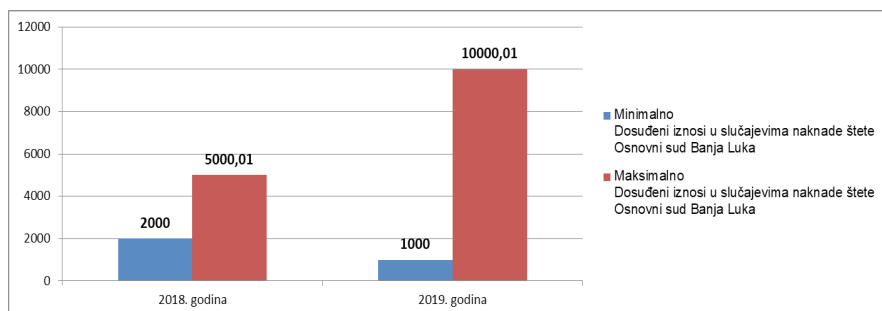
Izvor: Osnovni sud u Banjoj Luci

Tabela broj 1: Broj neriješenih predmeta pred Osnovnim sudom u Banjoj Luci

Period	Neriješeni predmeti
Početak izvještajne 2018. godine	34
Kraj izvještajne 2018. godine	41
Početak izvještajne 2019. godine	41
Kraj izvještajne 2019. godine	47

Izvor: Osnovni sud u Banjoj Luci

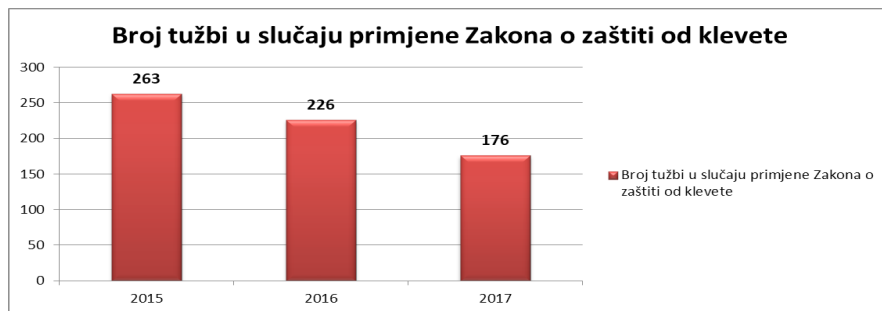
Grafikon broj 3: Dosuđeni iznosi pred Osnovnim sudom u Banjoj Luci

Izvor: Osnovni sud u Banjoj Luci

Posmatrajući generalno situaciju u BiH u pogledu navedene problematike prilažu se podaci o broju tužbi za naknadu štete na nivou BiH po osnovi ustupljenih podataka od strane Ombudsmena za ljudska prava u Banjoj Luci.

Grafikon broj 4: Broj tužbi u slučaju primjene Zakona o zaštiti od klevete

Izvor: Ombudsmeni za ljudska prava u BiH

Analizom priloženih podataka na osnovu stanja u BiH u sklopu navedene problematike zaključuje se da je donošenjem zakona o Zaštiti od klevete na novu BiH na neki način uspostavljena jasna regulativa i distinkcija između prava na slobodu izražavanja svih (ne samo novinara) i zaštite ugleda i dostojanstva ličnosti.

Tužba radi propuštanja i tužba radi prestanka povrede prava ličnosti

Tužba radi prestanka povrede prava ličnosti mora poći od dokaza o postojanju opasnosti od kršenja prava ličnosti. U tom smislu traži se dokaz opasnosti kršenja subjektivnog prava osobnosti tužitelja. Sva prava ličnosti ne opravdavaju ovako relativno drastičnu građanskopravnu zaštitu. Tamo gdje se isti cilj može postići i na druge načine (ispravkom ili odgovorom na informaciju), nema mjesta prihvatanju tužbe radi propuštanja. (Radolović, 2007: 132)

Tužba radi propuštanja ima svoje realno opravdanje kod težih oblika povrede prava na privatnost. Tužba mora dokazati konkretan oblik kršenja prava, pa onda

i presuda mora biti konkretna (da se zabranjuje objava određene informacije). Po naravi stvari i pravilima postupovnog prava, tužba treba takođe jasno sadržavati opis informacije u odnosu na koju se traži zabrana objavljivanja. Izrečenu zabranu objave informacije ne treba objavljivati iz razumljivih razloga: sama bi objava zabrane bila na neki način objava zabranjene informacije što navodi nužnost da to bude tužba na bazi dokaza o pravu. (Radolović, 2007)

Zaključak

U zaključnoj kontekstualizaciji problema važno je istaknuti da je BiH jedna od prvih zemalja u regionu koja je usvojila zakone o Zaštiti od klevete, u Re-publici Srpskoj u junu 2001. godine i u Federaciji BiH novembra 2002. godine, stoga ovaj Zakon zaslužuje posebnu pažnju i detaljnu analizu. Navedenim zakonima ukinuta je krivična odgovornost u sudskim procesima za klevetu, a uspostavljena je građanska odgovornost u parničnom postupku i mogućnost naknade novčane štete što je i najvažnija odrednica procesa dekriminalizacije klevete. Analizom priloženih podataka dostavljenih od strane Ombudsmena za ljudska prava i Osnovnog suda u Banjoj Luci u sklopu navedene problematike zaključuje se da je donošenjem zakona o Zaštiti od klevete na nivou BiH na neki način uspostavljena jasna regulativa i distinkcija između prava na slobodu izražavanja svih (ne samo novinara) i zaštite ugleda i dostojanstva ličnosti. S tim u vezi može se konstatovati da je prilikom donošenja navedenih zakona, ideja vodilja Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini o dekriminalizaciji klevete bila da se u post-dejtonskoj BiH primjene najviši međunarodni standardi, koji bi stimulirali slobodu štampe i produbljivali demokratske procese u državi donošenjem Zakona o zaštiti od klevete na svim nivoima. Naime „ideja vodilja“ Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini je djelimično spovedena i to u dijelu u kojem se govori o produbljivanju demokratskih procesa u državi, u narednom periodu pro futuro ostaje da se vidi refleksija primjene navedenih zakonskih rješenja, posebno u domenu naknade nematerijalne štete u slučajevima klevete te dosuđenih iznosa po pitanju istog. Takođe, na osnovu analize predstavljene u radu a na osnovu dostavljenih analiza od strane Osnovnog suda u Banjoj Luci i Ombudsmena za ljudska prava, može se konstatovati da su postavljeni dobri temelji za inovacije i unapređenje sudske prakse u pogledu navedene problematike.

Literatura

Harland, C. (2003). Komentar Evropske konvencije o ljudskim pravima: Prema praksi u BiH i Strazburgu, Sarajevo.

Murdoc, J. (2007). Freedom of thought, conscience and religion. Belgium.

Ombudsmeni za ljudska prava u BiH, (2017). Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnje novinarima u Bosni i Hercegovini. Banja Luka.

Veljković, D., Petrović, D., Pavlica, J., Matović, M., Ranković, M., Mihajlović, M.,

- Kovačević, M. (1981). Priručnik za polaganje pravosudnog ispita. Beograd.
- Mole, N., Reynolds, J., Mijović, Lj. (2016). Sloboda izražavanja i pravo na privatnost prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Sarajevo.
- Van Dijk, P., Van Hoof, G.H.J. (2001). Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima. Sarajevo.
- Obradović, R. (2006). Modul 7 građanska oblast naknada štete. Sarajevo.
- Ružić, N. (2008). Zakonska ograničenja ili sloboda izražavanja na inter-netu? Univerzitet Podgorica.
- Halilović, M., Džihana, A. (2012). Medijsko pravo u BiH. Sarajevo.
- Radolović, A. (2007). Odnos prava osobnosti i medijskog prava. Pravni fakultet Rijeka. Rijeka.
- Stahn, C. (ured.), (2015). The Law and Practice of International Criminal Court. University Press, Oxford.
- Trnavci, G. (2003). Obligaciono pravo (knjiga druga). Bihać.
- Ditertr, Ž. (2004). Izvodi iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava. Službeni glasnik. Beograd.

Relevantni zakonski propisi

Evropske konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Rim, 4. novembar 1950. godine).

Ustav FBiH („Službene novine FBiH”, broj:1/94).

Ustav RS „Službeni glasnik Republike Srpske 21/92 – prečišćeni tekst 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/03, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05.

Zakon o obligacionim odnosima FBiH („Sl. list SFRJ”, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 –odluka USJ i 57/1989; „Sl. list R BiH”, br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994; „Sl. novine FbiH“, br. 29/2003 i 42/2011).

Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, broj 1/00).

Zakon o slobodi pristupa informacijama u Fedaraciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH”, broj 2/98).

Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 37/01).

Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 19/03 i 73/05).

Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikt („Službene novine broj: 14/03).

Web portali

Tužba za klevetu protiv novinara, preuzeto 28.02.2022. godine sa sajta <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2018/01/Kleveta-BiH>.

Novi informator, preuzeto 05.03.2022. godine sa sajta <http://www.informator>.

co.yu.

Kleveta u evropskim zakonima, preuzeto 07.03.2022. godine sa sajta http://www.netnovonar.org/netnovinar/dsp_page.cfm?articleid=3482&urlsecto.nid=1069&specialsection=art_full-68k.

Tužba za klevetu protiv novinara, preuzeto 05.03.2022. godine sa sajta <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2018/01/Kleveta-BiH->.

DECRIMINALIZATION OF DEFAMATION IN THE LEGISLATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH SPECIAL ASPECT ON DAMAGES

PhD Nevzet VELADŽIĆ*

MSc Anita MUJKIĆ**

Summary: The aim of this paper is to present the basic determinants of freedom of expression and the restrictions set by the relevant international documents for the protection of human rights and fundamental freedoms with special emphasis on the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The second part of the paper discusses the institute of defamation as the most common form of abuse of rights with a special aspect of the decriminalization of defamation in Bosnia and Herzegovina. The third part of the paper deals with the issue of the relationship between criminal and civil liability and points to the basic determinants of the lawsuit for damages with special reference to compensation for non-pecuniary damage in the legal regulations of BiH with examples from practice.

Keywords: freedom of expression, restriction of freedom of expression, defamation, decriminalization.

* Teacher, Faculty of Law, University of Bihać, e-mail: nevzet65@gmail.com

** Associate, Faculty of Law, University of Bihać, e-mail: anita.mujkic@unbi.ba